

Inspiration til kommuner og andre bygherrer

De forhåndenværende søm

Når nye tegnestuer bevarer og transformerer bygninger og bymiljøer – 20 eksempler

Inspiration til kommuner og andre bygherrer

De forhåndenværende søm

Når nye tegnestuer bevarer og transformerer
bygninger og bymiljøer – 20 eksempler

Indhold

Forord	3
Sommerfuglemanifestet	4
Alle steder har brug for en historie at bygge videre på	6
Introduktion	8
Historier på historier	12
Typologi: historiske bygninger og byrum med arkitektonisk værdi	
Flyvende tegltæppe i Munkestræde	14
Ny 400 år gammel dør	16
Feststemt dansepavillon	18
Den måske ældste bondegård i landet	20
Tidstypisk baghus i København K	22
Grimme ællinger	24
Typologi: funktionstomme eller utidssvarende bygninger uden åbenlys arkitektonisk værdi	
Hyggelig stålhal	26
Mikroboliger i gammel fabrik	28
Fra typehus til eksklusiv byvilla	30
Kreative sjæle i gammel hestestald	32
Omsorg for og i en linealfabrik	34
Puslespil med bygningsrester	36
Typologi: bygningsdele og materialer i overskud	
Naboens vinduer	38
Mosaikgulv af gammel beton	42
Fiskehallens byggeklodser	44
Genbrug af landskabet	46
Genbrug med genbrug på	48
Ny destination	50
Typologi: byområder og landskaber	
Maskinbygninger som naturattraktion	52
Sjovere ventetid på perronen	54
Hele byens hus – hele dagen lang	56
Gradvist udviklet, grønt fællesskab	58
Landskab af kalk, kridt og vand	60
Tegnestuerne	62

Forord

I årtier har vi favoriseret det funklende nye. Vi har revet ned uden at blinke, og vi har per automatik bygget nye, CO₂-tunge bygninger med stenuld, mursten og beton. Dét er ikke længere en mulighed, hverken politisk eller miljømæssigt.

Kommunerne retter i endnu højere grad blikket mod den enorme eksisterende bygningsmasse, de råder over, og mange er allerede ved at omdanne eller transformere bygninger og byrum, så de passer til nutidige og fremtidige behov. Nogle kommuner er begyndt at oprette deres egne materialebanker fra nedrivninger og at samarbejde om at dele byggematerialer på tværs af kommunegrænser. Der dukker flere private aktører op, som ser en forretning i at indsamle og videresælge brugte byggekomponenter. Genbrug og reparation – omdannelse og renovering – er blevet populært igen. Men der er stadig nogle strukturelle snublesten, og hvis vi for alvor skal udnytte de bygninger, der findes, kræver det nye metoder og et nyt æstetisk kompas. Borgere og politikere såvel som arkitekter skal ændre deres forventninger til, hvad der udgør arkitektonisk kvalitet.

Heldigvis står den nye generation af arkitekter klar. De unge tegnestuer, som er etableret inden for de seneste fem-ti år, er oplært med den bæredygtige dagsorden. De høster byggematerialer på stedet og genbruger så meget af en bygning som muligt, både for at spare CO₂ og mindske byggeaffald, men også for at bevare vores fælles kulturarv. De unge tegnestuer fordyber sig i stedernes sjæl og historie, og de tager ved lære af lokale håndværkstraditioner. I det hele taget har den nye generation af arkitekter et særligt blik for kvalitetene i det eksisterende – også de bygninger, der ikke er den store kærlighed til. De finder æstetisk værdi i ældede, vejrbidte bygningskroppe, i slitage og brugsspor, ujævnheder fra håndgjorte flader, synlige lag fra tidligere tider.

Deres tilgang kræver en særlig sensibilitet og et stort forarbejde, men det er et arbejde, der belønner sig. Ud fra en grundig analyse af stedet og dets potentialer kan man med få greb få helt ny værdi ud af udtjente bygninger og materialer. De kan blive til vigtige mødesteder, skoler, kontorer eller ungdomsboliger. De kan rumme kreativt erhverv eller kommunale funktioner.

I dette inspirationskatalog præsenterer vi 20 eksempler på transformation af bygninger og byområder tegnet af vækstlagstegnestuer inden for de seneste år. Tegnestuerne er udvalgt af Dreyers Fond og Arkitektforeningen i forbindelse med Projekt START, som er et initiativ til at matche kommunerne med de nye tegnestuer for at udvikle ny kommunal arkitektur.

Stilfærdigheden i de fleste af eksemplerne er for mig det mest påfaldende. Det er ikke arkitektur, der larmer, og dét er en vigtig pointe. Vi skal værdsætte det lavmælte; det, som måske kræver, at man kigger efter en ekstra gang – eller at man genbesøger stedet mange gange – for at opdage alle detaljer, finurligheder og kvaliteter.

Kataloget er en hyldest til de besværlige bygninger, de nedslidte byrum; det oversete og det kasserede. Eksemplerne peger på en ny æstetik, der gror frem af vækstlaget i dansk arkitektur, og som udfordrer vores idé om skønhed. Med eksemplerne ønsker vi at inspirere kommunernes arbejde med bevaring og hjælpe de kommunale bygherrer og andre til at gå forrest i en vigtig global dagsorden.

God læselyst!

Sidsel Gelting Hodge, fagkonsulent i Arkitektforeningen

Sommerfuglemanifestet

Holometabola, er den latinske betegnelse for den forvandling, der finder sted i sommerfuglenes og natsværmerens puppestadie. Larven pakker sig ind, går i opløsning, omorganisere sine mindste bestanddele og genopstår med farvestøv og luft under vingerne. Måske kan sommerfuglemetaforen, Holometabola, være omdrejningspunkt for et både konkret og poetisk manifest for vores og fremtidige generationers arkitekturpraksis?

En praksis, hvor selve omskabelsesprocessen er vores arbejdsfelt, og genopstandelsen et billede på ikke blot transformationen af den enkelte bygning, men et opløftende og positivt fremtidssyn, der indvarsler en ny begyndelse efter de seneste århundreders accelererende rovdrift på planetens ressourcer?!

De stiger op, planetens sommerfugle, som farvestøv fra jordens varme krop!

Men først lidt baggrund. I starten af 00'erne var det nok. Den danske arkitekturscene var ved at fortabe sig i detaljerne, og pænhedens modernistiske spændetrøje måtte rives i stykker. De nyuddannede arkitekter tog til Holland, arbejdede hos OMA og MVRDV, læste Rem Koolhaas S, M, L, XL og citerede herfra: "fuck context!" – omend ude af tekstens kontekst.

Med en omskrivning af Dogme 95, kan man måske sige, at målet var vigtigt, men midlerne har fejlet. Den nye bølge i dansk arkitektur, som den sidenhen blev døbt, har gået sin sejrsgang verden rundt. Globalt står oligarker, developere og despoter i kø for at få en bid af arkitekturkagen. Og det samme gælder lokalt, hvor lokalpolitikere og udviklere vil

bruge arkitekturen til at trække tilflyttere og turister til.

Meget lidt har rent faktisk ændret sig i byggesektoren. Der bygges stadig derudaf efter storindustriens taktstok uden skelnen til andet end bundlinjen. Den grønne lingo er måske en anden, men det ændrer ikke ved, at beton fortsat stables på beton i helt ufattelige mængder, og at den nære kontekst i høj grad tilsidesættes af en arkitektur, som taler et glat, internationalt og ensartet billedsprog – "fuck context!"

I modsætning til tegnestuerne grundlagt i 00'erne og den arkitektur, som disse repræsenterer, så går vores generation ind i arkitekturen på en voldsomt stilfærdig måde. Uden smarte firmanavne og programmerklæringer, hedder vi ofte blot det, som står på vores sygesikringsbevis, alt imens vi bygger videre på det eksisterende og forsøger at ændre branchen nedefra og indefra – én transformation ad gangen. Fra hytte til hus og fra bygning til landskab arbejder vi os frem mod et nyt arkitektursyn, hvor både eksperimentelle byggematerialer og glemte principper fra bygningskulturen udvikles og afprøves – men vi drømmer også om at blive betroet med mere. Fordi selvom vores projekter kan synes små, så er vores ambitioner enorme.

Vi er på jagt efter grundstofferne til et nyt arkitektur-periodisk system!

Et system af grundstoffer, som ikke er udvundet fra jorden med vold og magt, men tværtimod nænsomt baseret på fornybare ressourcer og gentænkning af den eksisterende bygningsmasse.

“De stiger op, planetens sommerfugle
Som farvestøv fra jordens varme krop
Zinnober, okker, guld og fosforgule
En sværm af kemisk grundstof løftet op.”

Inger Christensen, Sommerfugledalen, 1991

Zinnober, okker, guld og fosforgule, en sværm af kemisk grundstof løftet op!

Vi tror således på, at en del af grundstofferne til et nyt arkitekturperiodisk system allerede findes i bestående bygninger, deres rum, materialer og bygningsdele – disse skal blot gentænkes og omorganiseres! Genbrug og genanvendelse er in-ord i byggebranchen, men ordene tilhører en anden generation, og de lugter af mølkugler og gammelt tøj.

Ordene henviser til, at det første stadie af et materiales liv er det, som definerer alle de efterfølgende. Sådan ser vi ikke på sagen. For os er transformation af eksisterende bygninger og omorganisering af deres materialer og bygningsdele ikke en mølædt praksis placeret lavere på rangeringslisten. Tværtimod anser vi en sådan praksis som værende del af et gigantisk stofskifte, hvori vi som arkitekter kan fungere som en slags katalysatorer eller enzymer, der bidrager til metabolismens processer i en arkitektonisk Holometabola. I stedet for at sælge projekter med markedsføringens sprogbrug, vælger vi derfor at fordybe os i potentialerne i de transformationsprocesser, som materialer, bygningsdele og bygninger må gennemgå for at blive til nye smukke, levende, dragende, farverige helheder.

De stiger op, planetens sommerfugle!

Jonathan Houser

Om Jonathan Houser

Jonathan Houser driver en værkstedsbaseret tegnestue i eget navn, grundlagt i 2016. Tegnestuen er funderet i en kunstnerisk og poetisk tilgang til arkitektur og landskab med rødder i forskning og undervisning på Det Kongelige Akademi, hvor Houser sideløbende med sin praksis fungerer som studielektor og sammen med Ida Flarup leder BA-programmet på Institut for Bygningskunst og Kultur.

”Alle steder har brug for en historie at bygge videre på”

Er der en eksisterende bygning, som kan bruges? Sådan lyder det første spørgsmål fra Lokale og Anlægsfonden altid, når foreninger og kommuner søger støtte til nye lokale mødesteder. Men hvorfor og hvordan arbejder fonden med transformation? Hvad er erfaringerne? Og hvordan kan den nye generation af arkitekter bidrage?

Interview med Anna Hassel, arkitekt MAA i Lokale og Anlægsfonden.

Hvordan forholder I jer som fond til nybyggeri vs. transformation?

”Vi vil gerne være med til at udvikle gode eksempelprojekter og høste erfaringer, som vi bagefter kan give videre til andre. For os er udgangspunktet altid det konkrete projekt. Vi siger ikke, at vi ikke skal bygge mere nyt overhovedet, men vi er tilhængere af, at vi skal kigge rigtig godt i det ’arkiv’ af bygninger, vi allerede har, før vi beslutter, om der skal bygges og i hvilket omfang. Transformation frem for nybyg giver mening i et bæredygtigheds- og klimaperspektiv, men det giver i høj grad også mening ud fra et arkitektonisk perspektiv.”

Hvordan foregår dialogen med projektejerne?

”Oftentimes møder vi ønsket om, at man gerne vil have noget, der er nyt og lækkert, som kan bruges til den aktivitet, man brænder for lokalt. Men svaret er ikke altid en ny bygning. Så ethvert projekt starter med en samtale, hvor vi sammen med ansøgerne sporer os ind på, hvad der er brug for. Dialogen er supervigtig, for det er her, vi når frem til en fælles forståelse af projektet. Det betyder, at vi starter med at undersøge, hvad det er for et problem, der skal løses, før vi finder ud af, hvad løsningen er. Hvad er behovet? Hvad er den lokale formåen? Og hvilke bygninger findes allerede i lokalområdet?”

Som fond holder I også selv til i en transformeret bygning?

”Da vi for nogle år siden flyttede fra København til Nyborg, lagde vi ud med at undersøge, hvilke ledige bygninger der fandtes, som ville passe til os. Vi besluttede os for en gammel remise ved siden af det lokale whiskydestilleri. Det har blandt andet den fordel, at når vi siger, at vi bor i remisen, ved alle i lokalområdet, hvad vi taler om. Der er allerede meget identitet knyttet til stedet, og det lukrerer vi på.”

Er I stødt på andre fordele eller ulemper?

”Når man transformerer en eksisterende bygning, får man også noget modstand. Der er nok flere ubekendte, når man transformerer, end når man bygger nyt – men det kan også være en fordel. Vi har tænkt os grundigt om og overvejet, hvor mange mødelokaler og toiletter, vi reelt har brug for, og vi har med vilje indrettet os så fleksibelt, at vi relativt nemt kan skalere op og ned, alt efter hvor mange vi er. Helt grundlæggende får man meget forærende, når man rykker ind i en gammel bygning. Her i Remisen er der et fantastisk lys og en fantastisk stemning. Vi bruger stedet som kontor og deler det store mødelokale med naboen, som driver restaurant. Det betyder, at vi let kan invitere indenfor til events, men også udleje lokaler til foreninger og virksomheder i vores nærrområde.”

Hvilke andre transformationsprojekter synes du, er særligt inspirerende?

”Det er umiddelbart meget nemt at holde af en historisk bygning som den, vi bor i. Men vi må heller ikke glemme, at vores byer rummer meget byggeri fra nyere tid, som også kan transformeres og skabe en merværdi. Det kan f.eks. være en stålhal fra 1970’erne, der normalt ikke er en bygningstype, som værdisættes særligt højt. Men tager man f.eks. Street Mekka, som er et gadeidrætshus i Viborg, så er sådan en 1970’er-hal et rigtig godt match.” [tegnet af EFFEKT med støtte fra bl.a. Lokale og Anlægsfonden og Realdania]

Hvordan det?

”Street Mekka er en organisation med en urban profil, så de ville gerne flytte ind et sted, som ikke var for poleret. Og rent arkitektonisk var der gode muligheder for at gå lidt til

Om Lokale og Anlægsfonden

Lokale og Anlægsfonden er en udviklingsfond, der støtter bedre rammer for mere bevægelse, glæde og kvalitet i fritidslivet – sammen med lokale aktører.

Læs mere på loa.fonden.dk.

den. Med projektet er der slået store 'huller' i facaden. Der er arbejdet med forskellige temperaturzoner. Og fordi der er indrettet flere rum til forskellige aktiviteter i det samme store rum, animeres brugerne til at være med. Det er meget inviterende. Projektet er lykkedes rigtig godt, og det viser, hvordan et tilsyneladende udtjent og værdiløst byggeri kan bringes i spil igen.

Et andet godt eksempel er Maltfabrikken i Ebeltoft. Det er et historicistisk industrianlæg, som er transformeret til moderne kulturhus [tegnet af Praksis, VMB Restaurering og Kristine Jensen Landskab med støtte fra bl.a. Lokale og Anlægsfonden og Realdania]. Her er der rum, som egner sig til de behov, brugerne har i dag, men man har også været modig og ladet nogle rum stå tomme, fordi de ikke har en oplagt funktion her og nu. Men det kan de jo få på sigt. Det synes jeg er klogt."

Tålmodighed er en kvalitet?

"Helt bestemt. Det er rigtig godt med en gradvis bearbejdning, så man ved, hvilke funktioner der er behov for, før man bygger om. Og om projektet har en berettigelse. Projektet 'Byens Hus' i Hellerup er spændende, fordi man her lagde ud med at invitere lokale kulturaktører til at flytte ind i en tom skolebygning – uden at gøre noget ved bygningen overhovedet. Samtidig ansatte man en social vært til at facilitere fællesskabet. I dag – tre år senere – er der 140 foreninger, som bruger stedet. Og det er først nu, at selve transformationen af bygningen til kulturhus går i gang. På den måde har man skabt et robust projekt med en stærk lokal forankring og identitet, og man ved meget præcist, hvad der er brug for."

Du taler om identitet som en vigtig parameter. Hvorfor?

"Alle steder har brug for en historie at bygge videre på. Det skaber sammenhold, værdi og ejerskab, når man ved, at der har været nogen og noget før. Jeg kan give et eksempel: For nogle år tilbage stod man i Thyborøn med to nedslidte idrætshaller, som lå ved siden af hinanden, og samtidig manglede man en svømmehal. Så opstod idéen om at transformere den ene hal til vandkulturhus og mødested [projektet Wærket, som er tegnet af Nøhr & Sigsgaard med støtte fra Lokale og Anlægsfonden, Realdania og Lemvig Kommune, red.]. I en lille by er det begrænset, hvor mange mødesteder man kan have, men når man samler funktionerne på ét sted, får man en kritisk masse. Det er også nemmere for brugerne, at de kun skal køre ét sted hen. Men den største bonus er, at man får en masse identitet og historie med i købet, når man tager et kendt sted og italesætter det på en ny måde."

Hvordan tænker du, at den nye generation af arkitekter kan spille ind i den voksende transformationsdagsorden?

"Enhver generation har sin egen arkitektur. I dag har vi viden om materialer og løsninger på et meget højt niveau. Det står klart, at når vi skal tage arkitekturen et nyt sted hen, skal vi kigge på det eksisterende byggeri frem for at bruge kræfter på at udvikle en ny isme. Jeg synes, det er spændende at arbejde sammen med den nye generation, fordi de ikke er lige så nært forbundet til den hårde modernisme, som de foregående generationer har været. De kommer med et friskt blik, og derfor kan de bygge videre på det eksisterende uden at slå det gamle i stykker. De kan tage historien et nyt sted hen."

Projekt af Djernes & Bell. Foto: Hampus Berndtson

Introduktion

Bygger man efter de forhåndenværende søms princip, er det bare at række ud efter, hvad man lige har ved hånden. Det er en pragmatisk tilgang, og det ligger måske i udtrykket, at det er en nødtvungen løsning, en snusfornuftig husmandsløsning, hvor man må nøjes. Sådan behøver det ikke være.

Arkitekter tegner traditionelt bygningen først og finder derefter materialerne til at bygge. Men de nyere generationer vender tingene på hovedet og tegner i højere grad ud fra de søm, som umiddelbart er til rådighed – eller de mursten, stolper, bærende vægge eller hele huse, som allerede er der. For dem er det ikke en ærgerlig nødvendighed, men selve kimen til inspiration. Og det gør arkitekturen langt mere interessant. Måske lyder det flottere at lave 'kompromisløs' arkitektur end at indordne og tilpasse sig. Men i praksis kan kompromiset give uventede og kreative løsninger. Resultatet er unikke bygninger, som gemmer på en historie – eller rettere: mange historier.

For blot nogle årtier siden var det spektakulære i fokus. På arkitektskolen rullede man med øjnene over dem, der sad og kradsede i gammel maling, mens de vigtige arkitekter med flotte armbevægelser tegnede store, iøjnefaldende – og frem for alt nye – strukturer. Men forsøget på at skabe det spektakulært unikke, fra bunden og uden kontekst, har skubbet os et sted hen, hvor vi ofte ender med uvedkommende bygninger, der kunne have stået hvor som helst.

Den nye generation af arkitekter går den modsatte vej.

I stedet for glittede renderinger starter de med at udføre nøgterne registreringer af stedet – bygningens historie, strukturelle beskaffenhed og materialer, men også brugerbehovene og landskabet omkring. De roder og snuser og rører og kradsner og stiller spørgsmål og falder i snak. De får stedet ind under huden, før de tegner.

Transformation handler som regel om mere end simpel renovering. Tidligere tiders bygninger og byrum er skabt til tidligere generationers muligheder og behov, og derfor er vi ofte nødt til at tilføje og bygge til for at møde moderne behov. Med nye tilføjelser opstår der sammenføjninger og kontraster i arkitekturen. Og i dette møde mellem nyt og gammelt kan der opstå helt ny arkitektonisk værdi. Men det kræver en forståelse for, hvad der går forud, og hvad der kan blive.

De unge tegnestuer er fortrolige med både gamle og nye håndværksteknikker, og mange af dem udfører håndværket selv. De er historisk bevidste og har stor respekt for traditioner og byggeskikke, men de forholder sig ikke ærbødigt alvorligt, og de forsøger ikke at efterligne tidligere tiders arkitektur. Tværtimod fremviser de gerne nye og gamle materialer og teknikker side om side. Det er en usentimental, pragmatisk tilgang, når en 400 år gammel kirkedør udskiftes med en ny og eksperimenterende egetræsdør. Og det er en uhøjtidelig leg med referencer og historiske lag, når et stræde i Svendborg dekoreres med en blanding af klassiske murstensforbandter og et mønster fra Sarah Lunds sweater i tv-serien 'Forbrydelsen'.

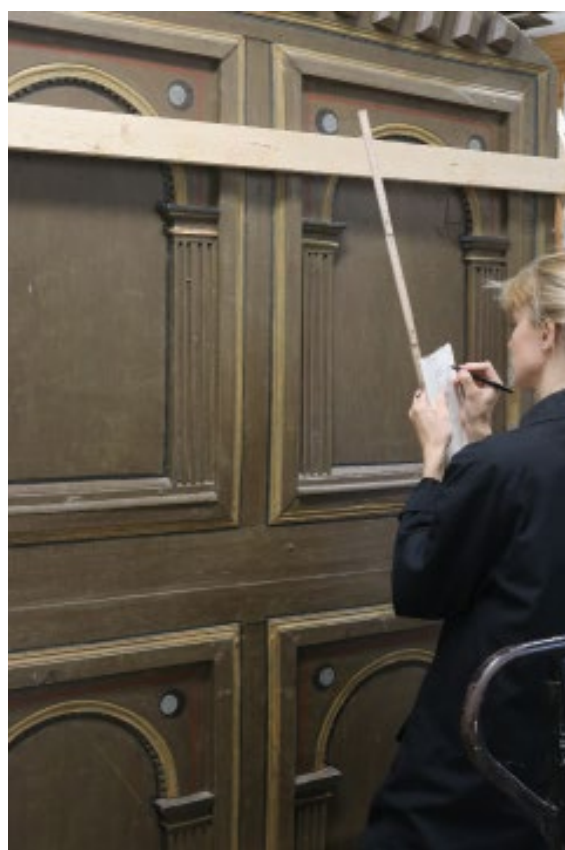
Fire scenarier

Kommunerne råder over mange og forskellige typer af bygninger og byrum. I dette katalog har vi valgt at inddele eksempelprojekterne i fire kategorier for at fremhæve forskellige måder, de yngre tegnestuer arbejder på. Eksemplerne dækker både kommunale og ikke-kommunale projekter, men de valgte tilgange og metoder kan alle tjene til inspiration for kommunale transformationsprojekter.

I første kapitel ser vi på *historiske bygninger med tydelig arkitektonisk kvalitet*; bygninger, som alle er enige om at bevare. Her handler det om at fremhæve den oprindelige arkitektoniske karakter så vidt muligt, samtidig med at bygningen gøres egnet til nutidige behov. Med en nænsom tilgang og med få, men omhyggeligt udvalgte ændringer kan man f.eks. forvandle en bondegård til kunstudstilling eller bringe festen tilbage til en nedslidt dansepavillon.

I andet kapitel handler det om de *mindre påskønnede bygninger* såsom landbrugsejendomme, industrianlæg og typehuse. Det er bygninger, som er solidt bygget, og som rummer værdifuld indlejret CO₂. Trods deres anonyme og rationelle ydre kan de rumme arkitektoniske kvaliteter, og store dele af dem kan bevares eller genanvendes til helt nye funktioner og brugere. F.eks. kan der indrettes mikroboliger og fællesrum i en gammel fabriksbygning eller kreativt arbejdsfællesskab i en hestestald.

I tredje kapitel handler det om genbrug af *bygningdele og overskydende byggematerialer*. De kan bl.a. stamme fra bygninger, der er forfaldne i en sådan grad, at de ikke står til at redde. Men selv i værste-fald-scenariet, hvor nedrivning synes at være den eneste udvej, har bygningen værdi som materialebank. Sten, bjælker, vægelementer og andet kan pilles fra hinanden og anvendes i andre byggerier. F.eks. kan en samling bjærgede vinduer bruges som de primære byggeklodser i et nyt hus. Eller man kan lave ny og dekorativ byrumsbelægning med betonrester.

Hahn Lavsén går på materialerov i Thy, Panum & Kappel ser på industribygning, og tegnestuen Verna måler og dokumenterer en gammel landsbykirkedør på Fyn. Fotos: Martin Gravgaard, Emilie Koefoed, Verna Arkitekter

I fjerde kapitel ser vi på *den større skala*. Sommetider kan transformationen af én strategisk udvalgt bygning eller et centralt byrum virke som katalysator for udviklingen af et større område – når f.eks. et lille klubhus bliver centrum og mødested for hele byen, eller posthuset på stationen genopstår som museum og bliver et nyt pejlemærke og mødested for byens lokale såvel som for tilrejsende fra resten af landet.

Historier på historier

Typologi: bygninger og byrum
med historisk værdi

Baghuse, bondegårde og forsamlingshuse er nogle af de bygninger, som står rundt om i Danmark som en fysisk påmindelse om vores fælles historie. Mange af dem er desværre misligholdte, og nogle er sandt helt til i dårlige lappeløsninger fra nyere perioder, som skæmmer eller skjuler deres oprindelige kvaliteter. Samtidig passer de historiske bygningers layout og rumfordeling sjældent til nutidige behov.

De historiske bygninger rummer dog et potentiale, både kulturelt og arkitektonisk, som kan understøtte fællesskaber eller give identitet og samling til en række nye funktioner. Transformationen behøver ikke være gennemgribende eller koste mange penge. Ofte handler det om at skrælle lag væk, finde tilbage til kernen og lave enkle tilføjelser med respekt for det ældre håndværk. Sommetider kræver det næsten kun en spand maling. Men det forudsætter en solid arkitektonisk viden og materialeforståelse og en grundig analyse af stedet at kunne afdække de historiske lag og finde frem til den enkle løsning, der kan skabe stor værdi – om det så er at male passende farver i scenekunsternes hus eller at feje og rydde op på et høloft for at gøre plads til kunsten.

Funktion: forbindelse → byrum.

Sted: Munkestræde, Svendborg • Bygherre: Svendborg Kommune (Områdefornyelsen) og Liv i Min By • Arkitekt: NOAA

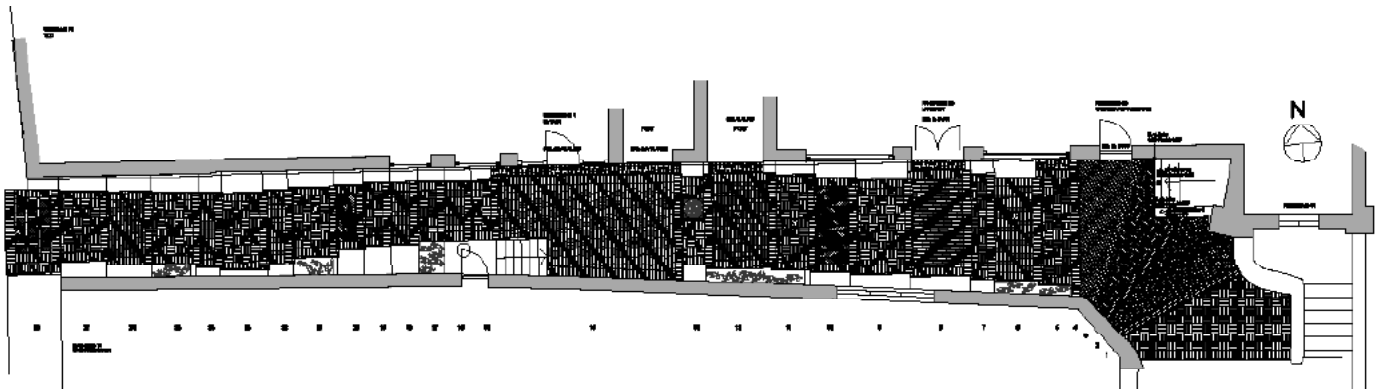
Flyvende tegltæppe i Munkestræde

Et stræde i Svendborg har fået lagt murstensforbandter i forskellige mønstre inspireret af lokal arkitekturhistorie og nordic noir.

Gråbrødemunkene havde fra midten af 1200-tallet deres faste gang i Munkestræde i Svendborg, som forbandt klosteret med byens torv. I 1875 blev klosteret revet ned til fordel for en ny stationsbygning i skønvirkestil. Strædet, som oprindeligt var belagt med tegl, blev renoveret i 1970'erne med betonsten.

NOAA har nyfortolket strædet og genintroduceret kulbrændte teglsten på de store trappetrin. Den snævre passage er

blevet formet gradvist gennem årene af de omgivende tilbygninger, og trappens skæve vinkler og meget dybe trin gav mulighed for at eksperimentere med mønstre og farver – inspireret af facadeornamenteringer og klassiske murstensforbandter fra Svendborg By. Kun på ét af de 28 trin kommer inspirationen fra den fiktive karakter Sarah Lunds islandske sweater i tv-serien 'Forbrydelsen'.

Før: Strædet var dækket med 1970'ernes betonsten og kraftigt nedslidt.

Efter: Trinene er belagt med kulbrændte teglsten og udført i forskellige mønstre og farver, inspireret af signifikante facadeornamenteringer i Svendborg by. Andre mønstre er udført som moderne fortolkninger af klassiske forbandter. Trappen med de varme farver hviler på et lyst betonfundament og holder en respektafstand til de historiske bygningers facader. Det gør, at trappen bliver fremhævet som selvstændigt dekorativt element, og giver samtidig plads til en bred vandreende i begge sider. Om aftenen markeres trappens kontur af indirekte led-belysning under trinnene i begge sider. Det får trappen til at fremstå endnu mere, som om den flyder eller svæver ned gennem strædet. Fotos: Ed Gumuchian

Nagledøren havde med sine over 1.000 håndmedede søm og massive egetræsplan-ker en særlig æstetik og taktil kvalitet.

I samarbejde med en lokal snedker og ved brug af billedskærerjern skabte Verna en bøl- get overflade, der hylder og genfortolker de 1.000 søm. Den nye egetræsdør er udformet med traditionelle konstruktioner og sam- lingsteknikker.

Foto tv: Verna. Herover: Rasmus Hjortshøj

Ny 400 år gammel dør

Kirkedøren i Rynkeby på Fyn var i så dårlig stand, at den ikke kunne restaureres. I stedet har arkitekterne nyfortolket den gamle nagledør.

Rynkeby Kirke på Fyn er en senromansk teglstensbygning. Nederst i tårnet findes kirkens hovedindgang med en halvanden meter bred, fladbuget dør fra omkring 1575-1600. Kirkedøren var i så dårlig stand, at den ikke kunne restau-

reret, så tegnestuen Verna udformede en ny i samarbejde med en fynsk snedker og med udgangspunkt i den gamle dørs dimensioner, ornament og materialer. Den oprindelige dør udstilles nu inde i kirken.

Feststemt dansepavillon

Scenekunstnernes hus i Vordingborg har fået en ordentlig portion ekstra dagslys og festlige farver.

Funktion: historisk bygning → kulturbygning. Sted: Vordingborg • Bygherre: Vordingborg Kommune • Arkitekt: Lyng Lyng Arkitekter

Før (S/H): Tilbygningerne havde lukket mange af rummene helt af for dagslyset og udsynet til den omkringliggende skov. Foto: Lyng Lyng Arkitekter

Efter: Højere til loftet, mere lys og flere farver. Løsningerne (rens, åbn, mal) var enkle og billige – og virkningsfulde.

Fotos: Ditte Auguste Mørkholt

Dansepavillonen ved skoven i Vordingborg rummer i dag et fællesskab af professionelle scenekunstnere. Bygningen, som også har været restaurant og medborgerhus, var gennem mange årtier sandt til i tilbygninger og lappeløsninger. Lyng Lyng Arkitekter skrællede de mange overflødige lag og stilarter væk for at finde tilbage til bygningens kerne. De

fjernede de nedsænkede lofter, rev nogle vægge ned og bad kunstner Malene Bach om at udvælge en farvepalet til de forskellige rum, som kunne give en særlig stemning og matche husets nye, kreative aktiviteter. På et lille budget har scenekunstnerne nu fået et hus, som er lyst, åbent, feststemt, og som har udsigt til skovens trækrøner.

Den måske ældste bondegård i landet

450 år gammel landbrugsejendom i Thy omdannes til kunsthall og refugium.

Dovergaard er én af landets ældste bondegårde, ifølge dendrokronologiske prøver foretaget i 2020. Gårdens ældste dele er fra 1570'erne, men der er også fundet tømmer, som er genbrugt fra endnu ældre bygninger. Det ældste tømmer er fældet i 1429.

Hahn Lavsén har, i samarbejde med By & Land Thy, udarbejdet en rapport med bygningsarkæologiske forstudier samt anbefalinger og udvikling af idéer til bygningens fremtidi-

ge brug. Arkitekterne har tidligere været med til at starte Kunsthall Thy, som ligger to kilometer fra Dovergaard, og som anvender gårdens mægtige lade som udstillingsrum. De gode erfaringer har gjort, at gårdens ejere nu også vil omdanne den 400 m² store lade til kunstnerrefugium og atelierværksteder samt bed & breakfast. Gårdens ældste dele skal bevares og være offentligt tilgængelige for besøgende.

Dovergaard ligger i Dover mellem Hurup og Doverodde – i en del af landet, hvor kun meget lidt bygningskulturarv står tilbage.

Laden er opført i 1831 med en højremskonstruktion. De bærende stolper hviler på store kampesten og opdeler rummet i et hovedskib og to sideskibe. Vinduerne er små og lavtsiddende. Uden for kunsthallens åbningssæson opbevarer en lokal tækker sine tagrør i laden.

Indvendigt er laden transformeret til kunstudstilling med et minimalt indgreb. Laden er blevet rengjort grundigt og tømt for tagrør. En ny port til laden gør, at udstillingsrummet kan aflåses, og der er skabt en enkel og fleksibel lyssætning. Resultatet er et stemningsfyldt rum, der giver ganske anderledes kunstopplevelser end i det klassiske firkantede hvide udstillingsrum. Omdannelsen af laden har fungeret som katalysator for transformation af de øvrige bygninger.

Fotos: Arkivfoto, Lokallhistorisk Arkiv Thisted Kommune. Tv: Jacob Friis Holm Nielsen

Hø og heste er forduftet, men sporene er der stadig i det transformerede byhus.

I stueetagen er bad og køkken placeret, hvor stald med vognparkering og hestebåse engang lå. Trævæggen har i sin udformning reference til de tidligere staldbåse. Gulvet er et robust støbt gulv med reference til det oprindelige gulv, hvor heste og vogn ankom gennem husets porte.
Fotos: Hampus Berndtson

Tidstypisk baghus i København K

Et ældre københavnsk baghus er transformeret til moderne bolig med nik til husets tidligere funktion som hestestald og høloft.

Funktion: staldbygning → bolig. Sted: København K • Bygherre: andelsforening • Arkitekt: Panum & Kappel

Sølvhuset er en forhenværende staldbygning i centrum af det gamle København. Baghuset er oprindeligt opført i 1850 som staldbygning med plads til to hestebåse og et hestekøretøj samt en overetage, som har fungeret som høloft. Bygningen er et vidnesbyrd om en tid, hvor bymennesker var afhængige af heste til transport.

Panum & Kappel har i omdannelsen videreført bygningens karakter og historie. De har bevaret og renoveret de eksisterende konstruktioner og overflader og detaljer. En ny

indervæg og inventar i træ giver en kontrast til den eksisterende konstruktion og gør det muligt at indrette en tidsvarende bolig. Den nye indervæg er designet til at kunne adskilles og forandres til fremtidige behov. Udefra har arkitekterne valgt i høj grad at lade bygningen fremstå som oprindeligt med den store vognport, tilsodede mursten og et gammelt hejseværk til det tidligere høloft.

Grimme ællinger

Typologi: funktionstomme eller
utidssvarende bygninger uden
åbenlys arkitektonisk værdi

Nyere industribygninger, udtjente landbrugsbygninger og typehuse fra 60'erne har det tilfælles, at de af mange betragtes som værdiløse og ofte rives ned uden større eftertanke eller protest. Men disse bygninger rummer ligesom alle andre strukturer både indlejret CO₂ og transformationspotentialer, og derfor er det et dobbelt tab, når de erklæres nedrivningsmodne.

I forrige kapitel handlede det om bygninger, som de fleste kan se kvaliteterne i. I dette kapitel ser vi på de oversete bygninger, som ikke synes at have berettigelse for deres æstetik eller funktion. Ofte er de besværlige at omdanne til moderne behov pga. dybe bygningskroppe, ikke-bærende facader eller miljøsaneringshensyn.

De nye tegnestuer ser anderledes på sagen. Ved hjælp af et grundigt analysearbejde kan de matche bygningerne med nye brugere og brugerbehov og indrette rum til helt nye aktiviteter. En linealfabrik i Rødovre skal f.eks. indrettes som hjemmepleje og hjælpemiddelcentral og kommer dermed til at opfylde et vigtigt kommunalt behov – samtidig med at den oprindelige funktionelle arkitektur bevares. Tegnestuerne fremhæver og dyrker gerne kontrasterne mellem nyt og gammelt. Det er en æstetik, der appellerer til unge kreative erhvervsdrivende, og det kan dermed trække nyt erhverv og initiativ til og skabe liv i hele lokalområdet, når der f.eks. indrettes kontorer og eksperimentkøkken i en stålhal i byen. Eller arbejdsfællesskaber i en hestestald på landet.

Hyggelig stålhal

En industribygning på Refshaleøen beholder sit rå og kolde ydre, men har fået et varmt og venligt træbaseret indre til kontorer og eksperimentkøkken.

En kæmpe stor lagerhal på Refshaleøen var bygget som en lukket aflang kasse stort set uden isolering. I transformationen af bygningen til kontorer og eksperimentkøkken har Peter Kjær Arkitekter efterisoleret hallen, skåret huller til vinduer og lagt et trædæk ind for at lave en førstesal.

Arkitekterne har ladet facaden stå med sin rå og industrielle fremtoning, og indvendigt har de ladet stålspærene være synlige. Men ved at bruge træ i bygningens indre transformation har de – på et lavt budget – gjort den gamle stålhal til et varmt og rart sted at arbejde og have kontor.

Før: En stor, uisoleret stålhal.

Efter: Hyggelige kontorer i varme materialer og farver.

Kig fra mødelokaler til kontor. På første sal ligger kontoret med udsigt over havnen og direkte kontakt til eksperimenterkøkkenet. Materialer og konstruktionsløsninger er både billige og har et lavt CO₂-aftryk. Lofterne i kontorerne er f.eks. beklædt med et restparti af tykke filtede plader produceret af upcycledede plastikflasker, og der er generelt anvendt træ i videst muligt omfang.

Th: Tekøkken og mødelokaler.

Tv: Eksperimenterkøkken. Fotos: Laura Stamer

Bygningen fra 1962 har en stram rationel logik karakteristisk for sin tid. Den er opført i beton og røde tegl og med lange, vandrette vinduesbånd. Arkitekterne har ladet facaden stå med sit oprindelige udtryk – med undtagelse af bygningens base, hvor større vinduespartier nu åbner bygningen mod dens omgivelser. I stueetagen ligger der café og pizzeria. På den måde inviteres resten af byen ind.
Fotos: Panum & Kappel

Mikroboliger i gammel fabrik

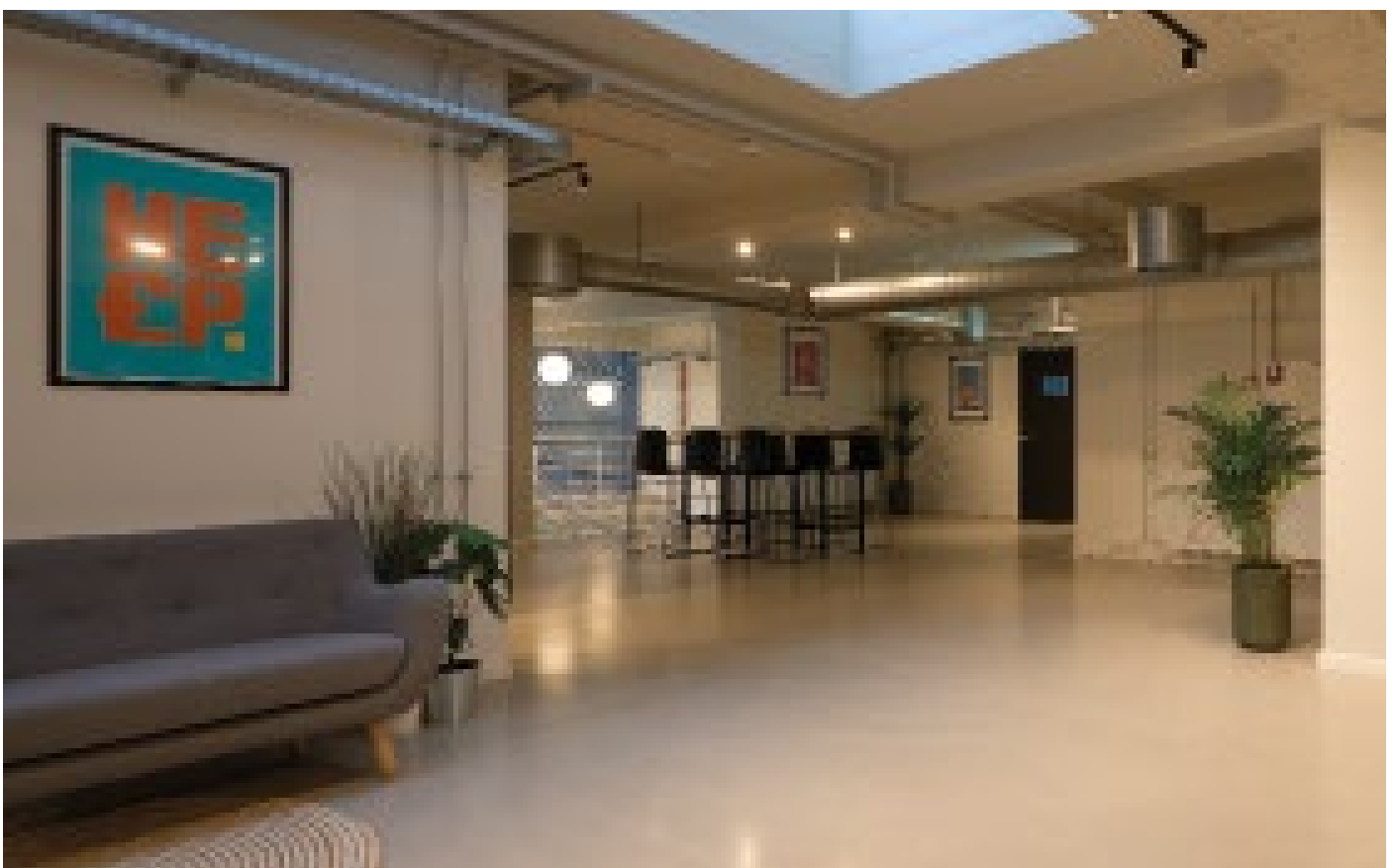
En høj, anonym industribygning i Københavns nordvestkvarter er omdannet til 180 minimale ungdomsboliger.

På Hejrevej i Nordvest ligger en tidstypisk industribygning fra 1962 på i alt otte etager. Bygningen er netop blevet renoveret og omdannet til 180 mikroboliger til unge – på et beskedent budget.

Panum & Kappel har bevaret den eksisterende bygnings betonkonstruktion og facade. Indvendigt har de udnyttet hver kvadratmeter til at skabe boliger og fællesrum vha. lette indervægge, som tilpasser sig den eksisterende konstruktion.

Funktion: industri → ungdomsboliger. Sted: Nordvest, København • Bygherre: Park Street A/S • Arkitekt: Panum & Kappel

Budgettet var lavt, og arkitekterne forsøgte at gøre så lidt som muligt, også indvendigt. De bevarede de gamle vinduer og undlod at bygge nedsænkede lofter – i stedet fik de eksisterende konstruktioner lov at stå synligt frem. Ved hjælp af lette indervægge indrettede arkitekterne i alt tre typer af boliger: en smal hotellignende solobolig, en lidt større tilgængelighedsbolig og en delevenlig klyngebolig, hvor fem beboere deler bad og køkken.

Fra typehus til eksklusiv byvilla

En vanskelig gasbetonbygning fra 1996 fik en ekstra etage og højt til loftet ved hjælp af fire skruer.

Nyere typehuse er ofte bygget med lav loftshøjde i ét plan, hvilket passer dårligt til nye familiestrukturer og rumbehov. Men de er ofte også bygget ufleksibelt og strukturelt optimeret i gasbeton og med ikke-bærende skalmur, og det gør det svært at tilføje en etage ovenpå. Derfor bliver mange relativt nye bygninger af denne type revet ned.

Et typehus på Amager fra 1996 var tæt på at blive revet ned, men OS Arkitekter fandt en måde at bygge en tilbygning

på det vanskelige hus. Ydervæggene kunne ikke bære en ny etage, men med fire lange jordskruer til at støtte kunne arkitekterne alligevel placere en overetage på huset og bevare den eksisterende facade og terrændækket med gulvvarme. Familien har nu fået et ganske eksklusivt dobbelthøjt rum med en balkon.

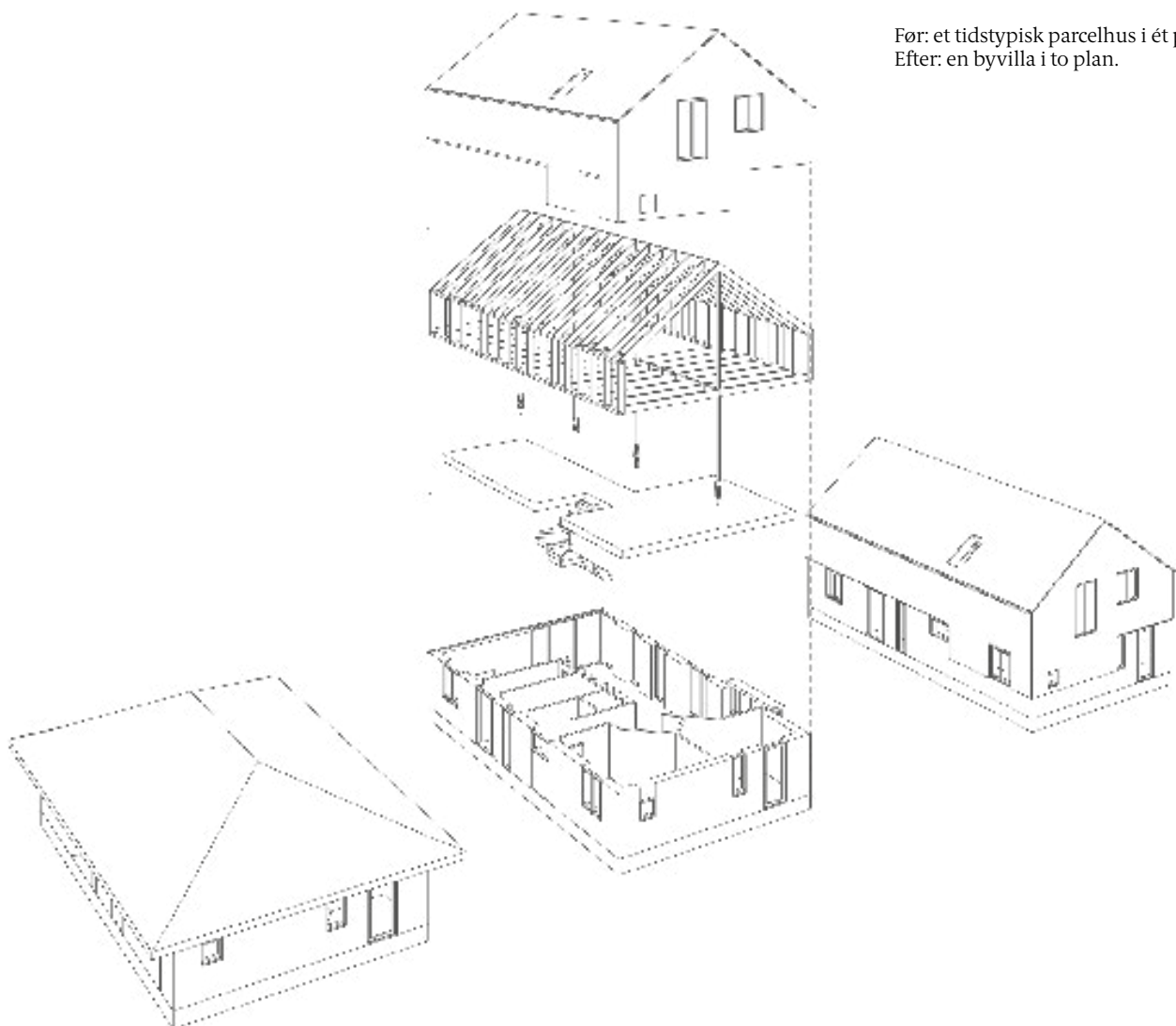

Arkitekterne har skruet den nye overetage ned i jorden med fire lange jordskruer, som i stueetagen er gemt inde i en væg. Alrummet, der før havde en lofthøjde på 233 cm, fremstår nu delvist dobbelthøjt med forbedret dagslys og naturlig ventilation. Tilbygningen er bygget i ærlige materialer og indpasser sig diskret i huset. Overetagen kommer ned og griber fat om de eksisterende vinduer og indrammer dem. Den oprindelige maskintegl er stadig synlig. Fotos og illustration: OS Arkitekter

Før: et tidstypisk parcelhus i ét plan.
Efter: en byvilla i to plan.

Kreative sjæle i gammel hestestald

Landbrugsbygning er med få greb forvandlet til kontorer og lyse atelierer til kreativt arbejdsfællesskab.

På en gård i Præstø er en håndfuld unge familier flyttet ind og har indrettet bolig og kreativ virksomhed. I takt med at der kom mere liv og flere selvstændige erhvervsdrivende på Oremandsgaard Gods, opstod et behov for bedre rammer til kontorer og værksteder.

Lynge Lynge Arkitekter så en mulighed i en gammel uisoleret hestestald, og i samarbejde med arkitekt Kirsten Kragelund

transformerede de bygningen til et kreativt erhvervsfællesskab – med kun ganske få udvendige og indvendige ændringer. Hestestalden rummer nu seks arbejdspladser: to tegnestuer, en tømrermester, en møbelpolstrer og to kunstneratelierer.

Før: Uisoleret, mørk hestestald.

Efter: Nyt kreativt erhvervsfællesskab med ovenlys og store fleksible rum til kreative arbejdspladser.

Arkitekterne isolerede taget for at kunne udnytte førstesalen og satte store ovenlysvinduer i, der giver et smukt naturligt lysindfald i den store bygning. Etageadskillelsen og terrændækket er også isoleret.

Foto: Jakob Steen

Bygningen er ombygget på et lille budget. Til de indvendige overflader er der brugt rupløjede brædder, som normalt bruges til under-tag og gemmes væk. Gulvvarmeslanger i gulvet er forsynet fra halmfyret. Glasdøre giver visuelle forbindelser mellem lejemål, der bidrager til den faglige synergi mellem lejerne.

Fotos: Ditte Auguste Mørkholt

Omsorg for og i en linealfabrik

Den gamle linealfabrik i Rødovre skal huse en vigtig, men logistisk krævende kommunal funktion. På baggrund af en omhyggelig analyse omdannes de store industrihistoriske fladehaller til en lys og moderne omsorgscentral.

Linex-fabrikken i Rødovre er godt eksempel på efterkrigstidens industribyggeri med det karakteristiske takkede shedtag. Fabriksanlægget blev opført ad seks omgange i perioden 1940-1970 for, at virksomheden kunne rumme den voksende produktion. Den gamle fabrik var udset til nedrivning, men kommunen valgte at lave en ny lokalplan, hvor bygningen blev erklæret bevaringsværdig. Nu skal den transformeres til brug for Rødovre Kommunes hjemmepleje og hjælpemiddelcentral.

Den fremtidige omsorgscentral skal rumme pladskrævende funktioner med kontorer og logistik side om side og et højt flow af mennesker og varer ind og ud af bygningen.

Derfor har Djernes & Bell valgt at fjerne de ikke-oprindelige skillevægge og genindføre bygningens store rumligheder, som er velegnede til de nye formål. Arkitekterne har taget sig tid til at afholde workshops, registrere materialer og rum og analysere, hvad bygningen kan og vil. Inde i de åbne, tomme haller er det lykkedes at finde plads til de mange nye brugere og logistisk krævende funktioner. Ved at fjerne en lavloftet udtjent bygning i midten kan de skabe et nyt gårdrum og flere vinduer i den dybe bygning. Udadtil såvel som indadtil ændrer arkitekterne ikke på bygningens karakter eller industrihistoriske look, men tilføjer få, nye materialer i stedets ånd.

Puslespil med byggningsrester

Typologi: lokale materialer
og bygningsdele i overskud

De yngre tegnestuer er ivrige klunsere. Hvor nogle ser en faldefærdig, nedrivningsmoden bygning, ser andre en 'materialebank', en guldgrube af smukke og/eller funktionelle sten, stolper, vinduer og fyldningsdøre.

Allerhelst skal en bygning genbruge sig selv på samme matrikel, ud fra et CO₂-perspektiv. Men selv når en bygning er i så dårlig stand, at det ikke er muligt at transformere den i dens helhed, kan de sunde bygningsdele pilles ud og blive genbrugt i andre projekter. Genbrug reducerer affaldsmængden og sparer ressourcer, men de genbrugte bygningsdele kan også give karakter til nye bygninger og videreføre en lokal historie – når f.eks. nabobygningens vinduer danner afsæt for designet af et nyt fælleshus på Fyn. At starte med materialerne kan være et kærkomment benspænd, der tvinger tegnestuerne ud i nye, kreative og lokalt forankrede løsninger. Nogle tegnestuer afsøger selve landskabet omkring for byggematerialer og reparerer arkitekturen med blandt andet indsamlet ler og dunhammere.

Naboens vinduer

To unikke bygninger er designet med udgangspunkt i kasserede vinduer. Tegnestuen Verna har bygget et nyt fælleshus i Årslev på Fyn, og i Herlev har Jespersen Nødtvedt bygget et kolonihavehus. De to markante huse har det tilfælles, at genbrugsvinduerne fik lov at definere designet.

Fotos: Stine Albertsen

Fælleshuset i Årslev er bygget af vinduer overtaget fra et eksproprieret hus på en tilstødende grund. Tegnestuen Verna har opmålt de mange forskellige vinduesformater og har bygget huset op omkring de gamle vinduer fra Mikkelsens Hus. På den måde bærer det nye hus en lokal historie videre.

Ud fra de mange forskellige vinduesformater har arkitekterne skabt et system, der danner udgangspunkt for, og definerer, det nye hus.

Huset er bygget i billigt dobbeltliggende konstrukstræ, og til gulvet har arkitekterne hentet kasserede belægnings-tegl fra renoveringen af torvet i Ringe.

Et kolonihavehus i Herlev er bygget med vinduer, som blev fejlleveret til et større byggeri. Jespersen Nødtvedt monterede vinduerne direkte i den synlige konstruktion af douglastræ, som også fungerer som store sættekasser for beboernes mange samlerobjekter. På den måde blev vinduerne det bærende designelement i byggeriet af en ny bolig med kviste og store lysindfald.

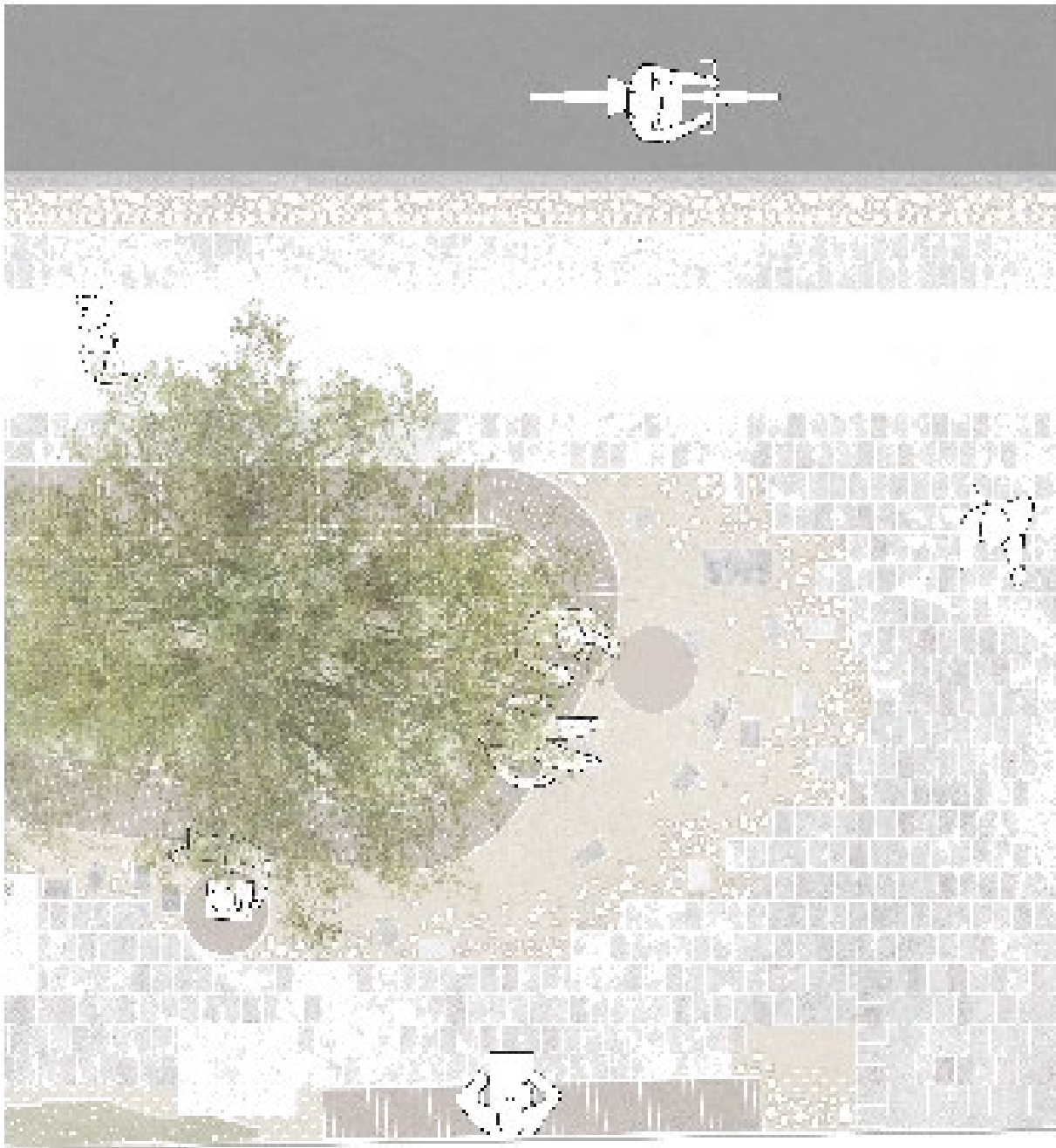

Fotos: Jespersen Nødtvedt

De gamle betonbelægninger får nyt liv i en mosaik på det nye pladsrum. Der, hvor mønsteret ikke går op, lægger arkitekterne grus og pigsten. "Lapningerne" bliver dermed fremhævet.

Illustrationer: OS Arkitekter

Mosaikgulv af gammel beton

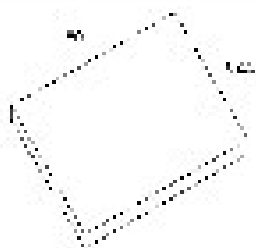
Klassisk forstadshovedgade transformeres til centralt byrum – og betonfliserne får uventet kærlig behandling.

Fabriksvej i Hedeusene er centrum for de mange nye bebyggelser i og omkring byen. Nu opgraderes hovedgaden i den gamle forstadsbebyggelse til et levende byrum. Gaden er rig på historiske bygninger og baggårdsmiljøer, men også nedslidt. Bymidten er i dag mestendels belagt med beton-

fliser, som i de fleste anlægsprojekter betragtes som uskønt og kasseres ved renovering. OS Arkitekter har i stedet overtalt kommunen til at beholde betonfliserne og foreslår at lægge dem på ny i en mosaik flettet med beplantning, slotsgrus og pigsten.

LOKAL MATERIALEBANK

Stenslette
200 x 200

Slotteste
200 x 200

Grønt
200 x 200

Grøn
100 x 100

Grøn
200 x 200

Grøn
200 x 200

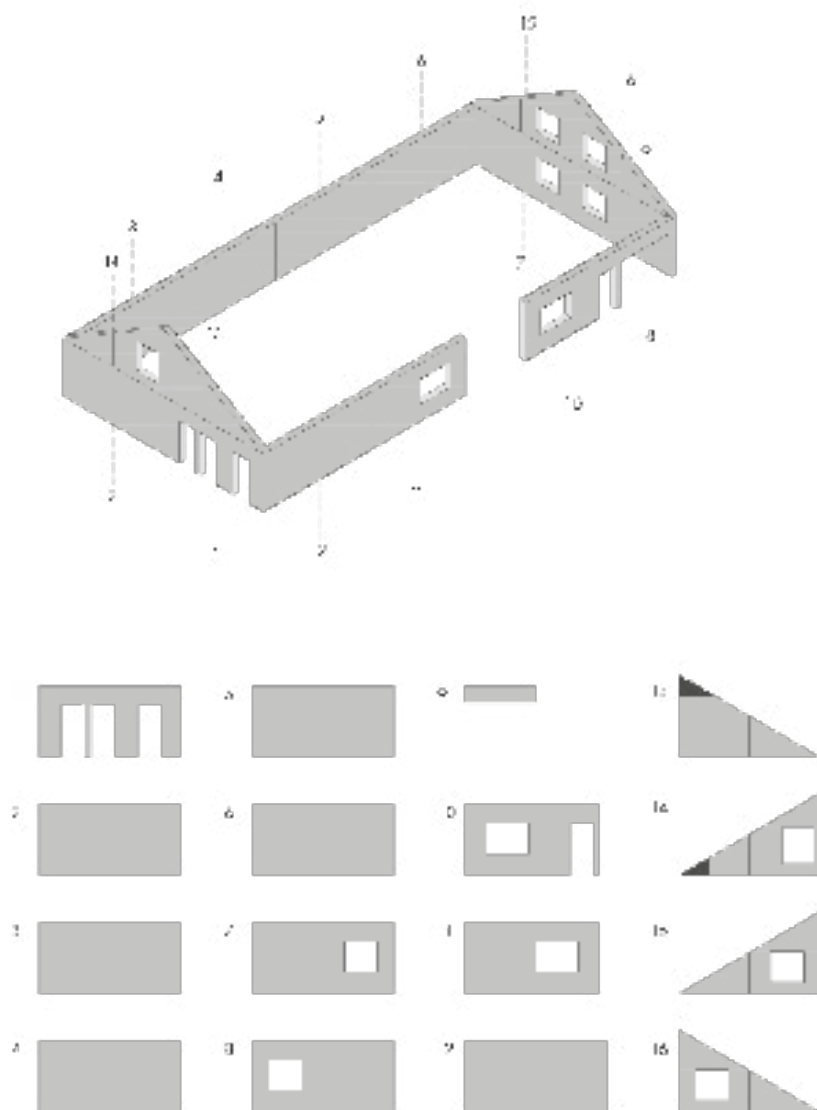
Fiskehallens byggeklodser

Fiskernes Hus og kioskbygningen ved Løkken Moleleje skilles ad og sættes sammen på ny.

I Løkken, i en let beskyttet hulning mellem strand, hav, klitter og by, ligger Fiskernes Hus. Lokale ildsjæle og erhvervsdrivende er i samarbejde med kommunen ved at transformere bygningen, så den kan tilbyde bedre rammer for strandgæster, til surf- og outdooraktiviteter og til fiskernes erhvervsfunktioner.

Johansen Skovsted Arkitekter har systematisk kortlagt husets betonelementer for at rykke rundt og sammensætte dem i en ny form, der både åbner sig mod og kan modstå jordtrykket fra klitlandskabet.

Gavle og langsider i Fiskernes Hus er udført i 16 præfabrikerede sandwich-betonelementer. Arkitekterne foreslår at genanvende disse elementer i en ny konstellation i det nye byggeri. Tegning: Johansen Skovsted Arkitekter

Ved at genanvende hele bygningsdele kan man spare både penge og CO₂ forbundet med bortskaffelse og nye støbninger. Samtidig giver det en kontinuitet mellem stedets nuværende og fremtidige karakter.

Illustrationer: Johansen Skovsted Arkitekter

Genbrug af landskabet

En landsbyskole på Djursland og naturen omkring skal omdannes til bæredygtig videnshub.

Hedekov Center for Regenerative Practice er en videnshub for bæredygtigt byggeri og håndværk, naturgenopretning og regenerativt landbrug. Hovedbygningen indrettes i en landsbyskole fra 1910, som ligger i et naturskønt område med skove, enge og søer.

Djernes & Bell genbruger materialer fra den historiske ejendom i ombygningen til bolig, lejebolig, eventsal og erhverv og supplerer med materialer, de finder i landskabet

omkring. Blandt andet bruger de udgravet moræneler til stampede lergulve samt dunhammer som fiber i lerpudsen. På den måde undgår de CO₂- og kemtunge materialer, og så giver det samtidig en stærkere forbindelse mellem bygningen og dens naturomgivelser. Arkitekterne samarbejder med blandt andet geologer og specialhåndværkere og eksperimenterer med radikale løsninger til inspiration for fremtidigt biobaseret byggeri.

Skolesalen indrettes som et klassisk og rent rum med akustisk kasetloft udført i plantebaserede plader og genbrugsbrædder i gulvet. De store vinduespartier ud mod skoven suppleres med et karakteristisk rundt vindue, der retter blikket mod naturen.

Alting bevares, hvis det er muligt, i totalrenoveringen af den tidligere Hedekov Skole. Gulve og inventar laves af bygningens gamle trægulve bearbejdet af en lokal snedker. Arkitekterne gør også brug af genbrugstegl og tømmer fra Hedekov og lokale byggepladser. Reparationer på ejendommen sker med materialer fra Hedekovs egen natur, landbrug og skovbrug, f.eks. moræneler, sand og dunhammerfibre. Der, hvor de høster biogene materialer, sikrer de reetablering af landskabet og skabelse af nye levesteder for dyr og planter.

Fotos: Hampus Berndtson

Genbrug med genbrug på

Ny nærgenbrugsstation på Amager er bygget med knap 70 % genbrugsmaterialer og fungerer også som samlingspunkt for de lokale.

Lykkebazaren er en alternativ nærgenbrugsstation og byttestation i Urbanplanen på Amager. Her kan beboere og andre borgere bytte og reparere ting, men det er også et hus, hvor lokale aktører mødes og samarbejder. Studio Heima fik til opgave at transformere de gamle lokaler med minimum 50 % gen-

brugsmaterialer og endte med at nå 68 % genbrug. Det lykkedes blandt andet, fordi de genbrugte isoleringen og facadepladerne og anvendte genbrugstræ til gulv og reoler. Derudover fik arkitekterne lavet en naturmaling og naturspartel specifikt til projektet samt et gardin af genbrugstekstiler.

Arkitekterne involverede brugerne tidligt i processen som medskabere. Den socialøkonomiske virksomhed I Tråd Med Verden syede et gardin af genbrugsmaterialer indfarvet med naturlige pigmenter af bl.a. løgskaller, indsamlet fra området, og kraprod. Unge fra foreningen FRAK har hjulpet med at samle og male møblerne.

Gulv og reolsystem er lavet af genbrugstræ. Byttereolen deler rummet op og giver plads til de genbrugsting, som udstilles og reparerer. I den nye nærgenbrugsstation er der workshops og værksteder til reparation og opcycling af alt fra tøj og elektronik til plantekasser og cykler.

Fotos: Hampus Berndtson

Ny destination

Typologi: byområder
og landskaber

Transformation af hele byområder er som regel kæmpemæssige projekter, som ikke behandles i denne publikation. Derimod har visse bygninger og rum i kraft af deres placering potentiale til at påvirke endnu større områder omkring sig – til at skærpe en bydels identitet; til at blive et nyt mødepunkt eller en destination. Det handler om at se mulighederne i den større sammenhæng og om at fremhæve stedets særpræg og udnytte en eksisterende struktur, hvad enten det er en helt særlig geologi eller et lokalt klenodie.

I transformationsprojekterne i dette kapitel har tegnestuerne sammen med kommunerne arbejdet med strategisk udvalgte bygninger og landskaber med det formål at udnytte deres placering eller status til at binde sammen og skabe identitet. Som for eksempel når nye kulturelle funktioner lægges til en jernbanestation eller idrætsfacilitet og derved tiltrækker flere forskellige brugergrupper. Eller når den gamle gård i et nyudviklet boligområde ikke rives ned for at arealoptimere, men i stedet udnyttes til samlingspunkt og markør for området. I Skjern har det endda vist sig muligt at gøre noget så umiddelbart uvedkommende – og utilgængeligt – som teknisk infrastruktur til en attraktion. Her har tre udtjente pumpestationer fået en præcis arkitektonisk bearbejdning, så de indrammer og giver en ny oplevelse af det omkringliggende landskab.

Funktion: tekniske anlæg —> naturdestination. Sted: Skjern • Bygherre: Ringkøbing-Skjern Kommune • Arkitekt: Johansen Skovsted Arkitekter

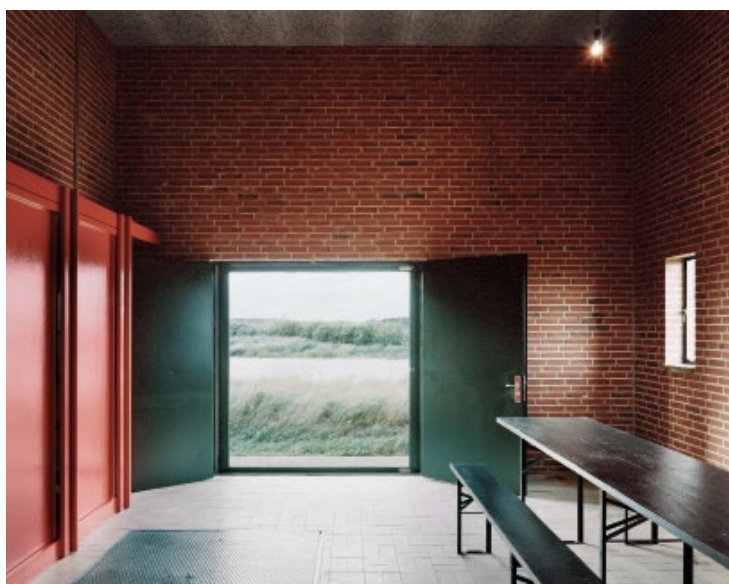

Maskinbygninger som naturattraktion

Tre udtjente pumpestationer fra 1960'erne er omdannet til nye besøgsfaciliteter langs åen i Skjern.

Omdannelsen af pumpestationerne i Skjern har givet ny betydning – og bedre adgang – til det omkringliggende landskab og har været med til at skabe en ny naturdestination. Nye udsigtspunkter og vinduer i panorama- og højformat giver udvalgte udsyn til naturen, som den udfolder sig efter ét af

Nordeuropas største naturgenopretningsprojekter. Johansen Skovsted Arkitekter har tegnet til- og ombygningerne i træ, som gør de rå og rationelle tekniske anlæg varmere og mere indbydende for besøgende.

Pumpestation Øst og Nord: Nye og lette trækonstruktioner i gran er lagt oven på den tunge betonkonstruktion. Trækonstruktionerne har lodrette profiler, der mimer reliefferne i de eksisterende betonforskallinger og skaber forbindelse mellem nyt og gammelt. Trærelieffet udgør både ornament og konstruktion og gør det overflødigt at lægge ekstra (fordyrende) facadeelementer på.

Pumpestation Syd: Indenfor giver træet varme til de tekniske anlæg i stål og beton, og vinduerne i forskellige formater giver udvalgte kig til de omkringliggende marker, kanaler, diger og grusveje.

Fotos: Rasmus Norlander

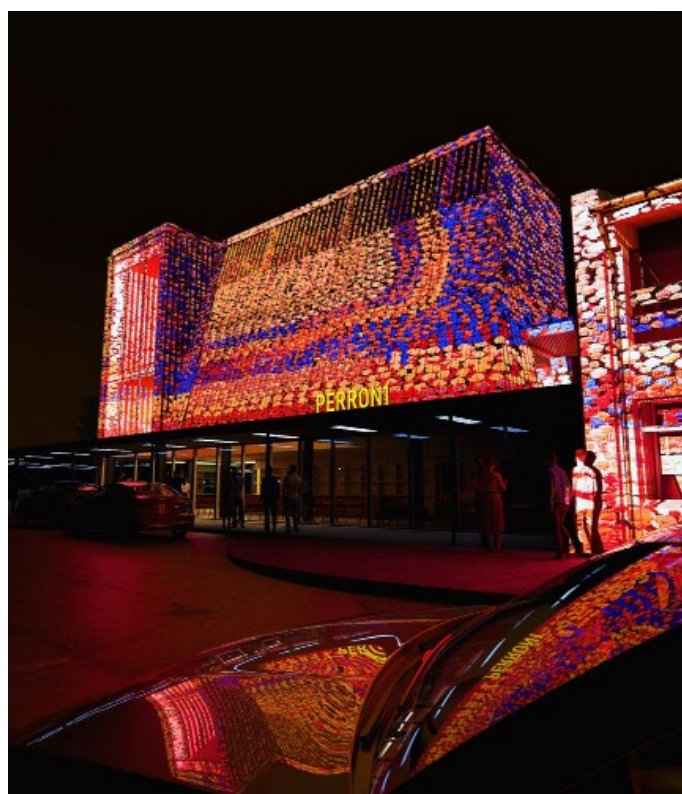

Sjovere ventetid på perronen

Posthuset på stationen i Skanderborg genopstår som museum, ventesal og arkiv.

Den langstrakte, brutalistiske posthusbygning på Skanderborg Station skyder i vejret. PAX architects transformerer sammen med Erik Arkitekter hele bygningen, i alt 1.700 kvadratmeter, og lader en ny ankomstbygning på 500 kvadratmeter skyde op af et hul i det eksisterende perrontag. Resultatet, Perron1, skal være ankomstbygning, ventesal, museum og arkiv i ét.

Med sin placering på stationen og mange funktioner muliggør Perron1 nye måder at tænke udstilling og formidling på, samtidig med at bygningen skaber et uformelt og inviterende rum for både beboere og tilfældigt forbipasserende og rejsende. Den høje, markante bygning skal være et nyt pejlemærke i byen og sætte Skanderborg Museum på danmarkskortet.

Herunder: Med sin placering ved en station, de mange funktioner og de visuelle forbindelser fungerer bygningen både som passage samt opholds- og oplevelsesrum for lokale og tilrejsende.

Tv: Også indvendigt er der tænkt i talrige forbindelser, der kan skabe møder på kryds og tværs mellem besøgende, ansatte og tilfældigt forbipasserende.

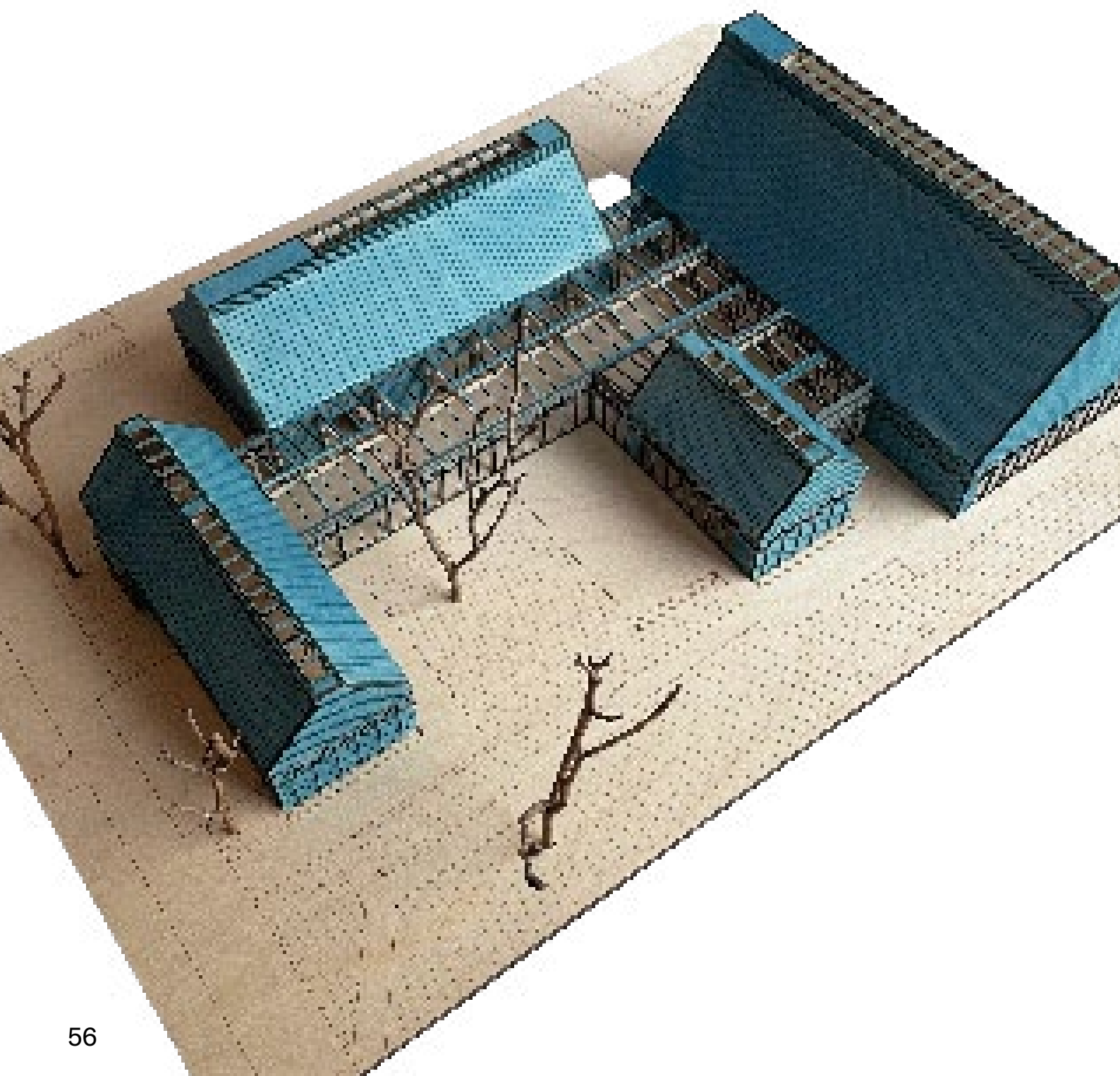
Facaden på den høje bygning kan bruges til at skabe iøjnefaldende lyssætning og formidling om aftenen. Bygningen rækker langt ud i lokalområdet, og dens nærhed til stationen forbinder den direkte til resten af Danmark.

Illustrationer: PAX architects og KVANT1

Hele byens hus – hele dagen lang

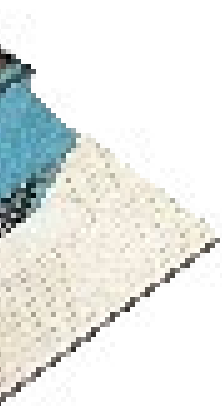
Et lille lavloftet klubhus i Tisvilde skal gennemstrømmes af dagslys og fællesskab. I og omkring huset udvikles et nyt samlingssted for Tisvildes skole, bibliotek og forskellige foreninger.

Det nye TisvildeHuset bliver et aktivt samlingspunkt, hvor borgere i alle aldre kan mødes for at dyrke kultur, idræt og sociale aktiviteter. I dag ligger der blot et lille lavloftet hus, hvor idrætsforeningen afholder fællesspisning, bridge og fitness.

Jesper Kusk Arkitekter vil genbruge fundamentet, væggen og toiletterne i det gamle hus for at spare CO₂-tunge materialer og nye installationer. Huset får et nyt tag, og facaden efterisoleres og får en ny blåmalet træfacade, og omkring huset bygger arkitekterne nye lokaler til madlavning, musik, FAB-LAB-byggelegeplads, bevægelse og større kulturarrangementer.

Frivillige har drevet projektet sammen med kommunen, og gennem workshops med byens borgere og Sankt Helene Skole er TisvildeHusets inde- og udefaciliteter sammen tænkt med skolens. De lokale teater- og danseforeninger mangler også et stort lokale til bevægelse, biblioteket i nærheden ønsker sig hyggelige kroge til (højt)læsning, og projektet udvides sandsynligvis til også at omfatte en børnehave. Transformationen af det lille hus er dermed vokset med projektet og de mange ønsker. Stedet kommer til at tilbyde noget for borgere i alle aldre – hele dagen lang og både i højsæsonen om sommeren, hvor danskere fra hele landet strømmer til Tisvilde, men også for foreningerne og beboerne om vinteren.

TisvildeHuset skal være et hus, der samler borgere i alle aldre om alt fra fodbold, tennis, fitness og yoga til bridge, håndarbejde, madlavning, FAB-LAB, musik, dans og sang.

Køkkenet bliver indgangen til huset, hvor alle brugere naturligt mødes. I forlængelse af køkkenet ligger Torvet, hvorfra der er kig ind til alle de andre rum og aktiviteter. Torvet skal fungere som et klassisk landsbytorv med liv hele dagen.

Arkitekternes LCA-beregning i den tidlige skitseringsfase viste, at ved genbrug af dæk, ydervægge og vinduer på det eksisterende hus kunne man reducere CO₂-aftrykket med 1,81 kilo CO₂ per kvadratmeter om året.

Model og illustrationer: Jesper Kusk Arkitekter

Efter: Et fælles aktivitetshus for de lokale. Kvarterhuset vil rumme mange typer fleksible rum og uderum, hvor brugerne i fællesskab – og på tværs af generationer – kan skabe nye aktiviteter og mødes om bl.a. havearbejde og udeliv. I stedet for at lægge sig fast på funktioner og rumfordeling fra start lader arkitekterne dele af gården stå tomme de første år.
Model og foto th: dominique + serena

Gradvist udviklet, grønt fællesskab

Nedlagt firlænget bondegård nord for Køge omdannes bid for bid til et kvarterhus med fokus på udeliv.

Bramhøjgård ligger centralt mellem et stort nyt bykvarter i Køge Nord og landsbyen Ølsemagle. Gården ligger højt i terrænet, og de mange grønne gangstier og cykelforbindelser gør stedet til et naturligt centrum for hverdagslivet i Køge Nord på tværs af ny og gammel by. Den nedlagte bondegård stod til nedrivning, men dominique + serena foreslog i stedet, i samarbejde med Køge Kommune, at bevare og transformere den historiske ejendom og landskabet omkring til et nyt kvarterhus med fokus på fællesskab, udeliv og natur.

Det ville ikke være økonomisk bæredygtigt at totalrenovere stuehuset og de tre længer, som flere steder er i dårlig stand. Derfor har arkitekterne foreslået en ny type kvarterhus, hvor kun få af rummene er opvarmede, og de øvrige rum indrettes til semiudendørs fællesskaber. Den store forhave mod syd videreføres som offentlig park. Samtidig skal transformationen ske i flere faser og i en samskabelsesproces med de lokale og de fremtidige naboer i de nye ældre- og børneinstitutioner. Den gamle gård indtages dermed i fællesskab og over tid.

Før: En klassisk firlænget gård. Stuehuset er fra 1877, og de tre længer med stalde og lader er fra 1922. Længerne er konstrueret med det tidstypiske trempeltag og er influeret af tidens nyklassicisme.

Foto: Sylvest Jensen Arkitektfoto, 1947, Det Kgl. Bibliotek: Danmark set fra luften

Landskab af kalk, kridt og vand

En anonym sportsplads i Aalborg omdannes og rebrandes med et særligt fokus på natur, outdoor og fællesskab – og med et nik til områdets markante geologi

Mellem skolen og et alment boligområde i Aalborg ligger en anonym, flad, lidt nedsænket sportsplads – et ingenmandsland med tendens til oversvømmelse. Skolen skal transformeres til sundhedshus, og i den forbindelse ønskede kommunen at tænke landskabet med omkring det nye Løvvangcenteret, der samtidig skal bindes sammen med Lindholm Høje, Lindholm Forbindelsen og Lindholm Kridtgrav.

DETBLÅ tager udgangspunkt i det store landskab omkring

Løvvang, som er præget af tre kridthøje og dramatiske ar efter kridtudvinding. Arkitekterne undersøger og fremhæver landskabets geologi og vandet, som bruges rekreativt. Regnvand ledes i et forløb af lunger og grøfter, og der er skabt plads til magasinering af vand fra skybrud. Syv mødesteder udformes med elementer af kalk, kridt og vand. Den samlende landskabsplan veksler dermed mellem det grønne, det blå og det hvide. Hele transformationen styrker fortællingen om Løvvang og kridthøjene som et særligt, fælles sted, der skaber glæde og stolthed.

Før: En flad, lidt nedsænket sportsplads.
Efter: Landskabet omkring Løvvangcenteret bliver åbent og inviterende med et flydende stisystem, der følger vandets vej, et hævet stisystem samt syv mødesteder, der forbinder på langs og på tværs.
Projektet er udviklet til et minimalt driftsniveau. Den eksisterende række af spidsløvbevares og suppleres med endnu en række, så der dannes en allé omkring vandet. På den store plæne plantes vandtålelige træer som el, pil og birk.
I Grøften kan børnene udfordre motorikken på Vippekuglen, "flyve" for et kort øjeblik med Gyngekuglen eller lade fingrene vandre og se, hvad der kan findes af dyre- og planteliv i grøftens bund.
Fotos og renderinger: DETBLÅ

Tegnestuerne

Mød tegnestuerne bag projekterne og læs mere på deres hjemmesider.

DETBLÅ
www.somdetblaa.dk
Side 60, 61

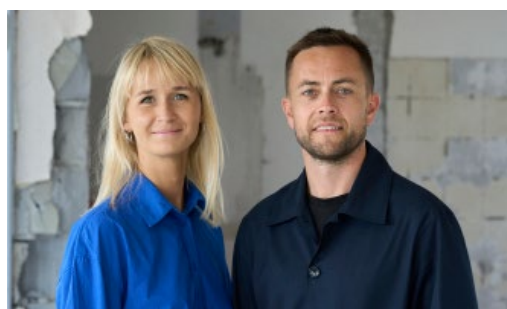
Djernes & Bell
www.djernesbell.com
Side 8, 34, 35, 46, 47

Jespersen Nødtvedt
www.jespersennoedtvedt.com
Side 40, 41

Johansen Skovsted Arkitekter
www.johansenskovsted.dk
Side 44, 45, 52, 53

Jonathan Houser
www.jonathanhouser.dk
Side 4,5

Panum & Kappel
www.panumkappel.dk
Side 22, 23, 28, 29

PAX architects
www.pax.dk
Side 54, 55

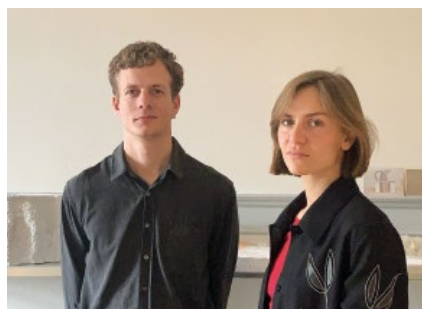
dominique + serena
www.dominiqueserena.dk
Side 58, 59

Hahn Lavsén
www.hahnlavsén.dk
Side 12, 20, 21

Jesper Kusk Arkitekter
www.jesperkusk.dk
Side 56, 57

Lyngé Lyngé Arkitekter
www.lyngelyngé.dk
Side 18, 19, 32, 33

NOAA
www.noaa.dk
Side 14, 15

OS Arkitekter
www.osark.dk
Side 30, 31, 42, 43

Peter Kjær
www.peterkjaer.as
Side 26, 27

Studio Heima
www.studioheima.dk
Side 48, 49

Verna
www.verna.dk
Side 11, 16, 17, 38, 39

De forhåndenværende søm

Udgivet af Dreyers Fond og Arkitektforeningen

Udgivelsesår: 2024

Tekst: Emilie Koefoed

Redaktion: Sidsel Gelting Hodge og Birgitte Lindegaard Jensen,
Arkitektforeningen

Layout: Esméralda Rotne, Arkitektforeningen

Tryk: Stibo Complete

ISBN: 978-87-87397-03-2

Forside: Hedeskov Center for Regenerative Practice af Djernes & Bell

Foto: Hampus Berndtson

Arkitektforeningen

DREYERSFOND

Denne publikation er udgivet i forbindelse med Projekt START. Det er Dreyers Fond og Arkitektforeningen, som står bag projektet, der kobler nyere tegnestuer med konkrete opgaver i kommunerne. Læs mere her:

